

Norgga Sámiid Riikkasearvi (NSR) Norske Samers Riksforbund

Válgaprográmma 2005–2009 sámediggeáigodahkii

ÁLGU

2005 Sámediggeválga lahkona! Dán gihppagis gávdno NSR:a ovdalaš ja boahhteáiggi doaimma Sámedikkis ja dát čájeha man viiddis NSR:a politihkalaš dáhttu lea. Mii doaivut ahte dát nanu, rájjiidrasttidan ja girjás govvideapmi sámi servodagas heivešii maiddái *du* politihkalaš dáhttui. Dása sáhtát vástidit 2005 Sámediggeválggas.

NSR lea molssaeaktu sámiide sámiin, ja go jienastat NSR:a, de leat mielde sihkkarastime sámiid iežaset vuoigatvuoda hálddašit vássánaiggi, dáláaiggi ja boahhteáiggi.

JIENAS NSR!

www.nsr.no

Almmuhanovddasvástádus: Riikkastivra (Guovddáš válgastivra)
Čujuhus: NSR, P.b. 173, 9521 Guovdageaidnu
Tlf.: 784 86 955 – Fax: 784 86 988 – E-post: nsr@nsr.no

SISDOALLU:

1. VUOĐĐOOAIDNU JA VIŠUVNNAT.....	5
NOROGA SÁMIID RIIKKASEARVVI (NSR) BIRRA	5
SÁMEDIGGI.....	5
JODIHEAPMI	5
OĐĐAÁIGGI SÁPMI	5
SÁMI VUOĐDU.....	6
OĐĐA MÁILBMI	6
NANA RUOHTTASAT	6
OKTIIRÁĐĐÁS ÁLBMOT.....	7
FRIDDJAVUOHTA, OVTTADÁSSÁSAŠVUOHTA, OKTAVUOHTA	7
MÁNÁT JA NUORAT	7
2. NSR:A POLITIHKALAŠ REHKETDOALLU 2001–2005	9
VUOIGATVUOĐAT: FINNMÁRKOLÁHKA / MINERALLÁHKA/ BIEGGAFÁPMU / SUODJALUS /	
GÁHTTENPLÁNAT	9
GIELLA / OAHPAHUS JA OAHPPU	9
MÁNÁIDGÁRDĐIT / MÁNÁT JA NUORAT	9
SÁMI VALÁŠTALLAN	10
BIRAS JA KULTURSUODJALUS / OLJU JA GÁSA / BIOLOGALAŠ GIRJÁIVUOHTA	10
GUOLÁSTEAPMI	10
BOAZODOALLU	10
EANANDOALLU / BORASPIRIID HÁLDDAŠEAPMI.....	11
MEAHCÁSTANEALÁHUSAT / DUODJI	11
KULTUVRA	11
DEARVVAŠVUOĐA- JA SOSIALBARGU / MÁNÁIDSUODJALUS.....	11
DÁSEÁRVU / NISSONÁDGGIRUŠŠAMAT / VÁLGAT	12
REGIUVNNALAŠ JA DAVVIRIHKKAID OVTTASBARGU	12
GASKARIKKALAŠ BEROŠTUPMI.....	12
3. VÁLGAPROGRÁMMA 2005–2007	13
I. SÁMEDIGGI	13
II. VUOIGATVUOĐAT	13
III. GIELLA	14
IV. KULTUVRA	15
V. ÁSSAN JA INFRASTRUKTUVRA.....	17
VI. EALÁHUSAT	18
VII. LUONDDUBIRAS	20
VIII. SKUVLA JA OAHPAHUS	21
IX. DEARVVAŠVUOĐA JA SOSIÁLA DOAIMMAT	24
X. MEDIA	25
XII. RELIGIUVDNA JA EALLINOAIDNU	26
XIII. GASKARIKKALAŠ BARGU	27

1. VUODDOAIDNU JA VIŠUVNNAT

Norgga Sámiid Riikkasearvvi (NSR) birra

Norgga Sámiid Riikkasearvi (NSR) lea sámi váldoorganisašuvdna mii aktiivvalaččat doaimmaha kultur-, servodat- ja diehtujuohkinbargguid báikkálaš servviid bokte ja maiddái lea mielde Sámediggeválggain. NSR čohkke buot guovlluid sámiid ja buot ealáhusaid ja berošteaddjijoavkkuid ovttasbargat min álbmoga ovddas Sámedikkis. Vuoddudeami rájes 1968:s lea NSR leamaš molssaeaktun buot sápmelaččaide beassat buktit ovdan oainnuideaset dáčča ja gaskariikkalaš servodagain. Lagabui 40 jagi lea NSR:as leamaš čielga sámi oaidnu mii guoská sámi servodateallima ja kultuvrra ásaheapmái ja ovdáneapmái, ja NSR áigu boahhteáiggis maid leat iehčanas sámi jietna.

Sámediggi

Sámediggi lea sámiid álbmotválljejuvvon ásašus Norggas, ja das galgá leat iešheanalaš doaibma ráđđejeaddji eiseválddiid ektui. Sámediggi galgá ovddastit sámiid sihke riikka ja gaskariikkalaš dásis, ja galgá sáhttit váikkuhit buot sámi guoski áššiin. Sámedikkis áigu NSR duohtandahkat sámi iešmearrideami áššiin mat gusket sámiide – dat lea prinsihppa maid ON ja gaskariikkalaš konvenšuvnnat dorjot. Sámediggi galgá bearráigeahččat ahte stáda duođai čuovvu Vuodđolága § 110a geatnegasvuodaid. Sámediggi galgá duođas beassat váikkuhit sámi guovlluid servodatovdáneamis.

Jodiheapmi

NSR lea jodihan Sámedikki ásaheami rájes. Dát olbmot NSR:as leat leamaš ja leat Sámedikki presideantan:

- Ole Henrik Magga, Guovdageaidnu (1989–1997)
- Sven-Roald Nystø, Divtasvuodna (1997–2005)

2005 sámediggeválgii lea NSR:a Riikkačoahkkin válljen guovdageaidnulačča Aili Keskitalo presideantaevttohassan. Jus son válljejuvoš de lea son vuosttaš nissonolmmoš sámediggepresideantan.

Odđááiggi Sápmi

Sámi servodaga ovdánahttimis eai leat buot sámiin leamaš seamma vejolašvuodát ovddidit áššiideaset, ja iige sámi iešmearrideapmi leat leamaš doarvái sámi guoski áššiin. Otná sámi servodat dárbaša politihkalaš ja kultuvrralaš ođasteami. Eanet ahte eanet sámiin lea dál nannoseabbu sámi identitehta, mii fas váikkuha ahte odđa ja miellagiddevaš sámi jienat riggudahttet boahhteáiggi sámi servodatdigaštallama. NSR galgá ain searvat sámi servodatovdáneapmái, ja dat áigu nu guhkás go vejolaš heivehit nu ahte dát jienat galget gullot odđááiggi sámi servodagas.

Sámiin, sierra álbmogin, lea vuoigatvuohta iešmearrideapmái. Ja dás čuovvu sihke vuoigatvuohta ja geatnegasvuohta hálldašit sámi servodaga ovdáneami. Dása hálida NSR searvat, ja mii áigut bargat dainna ahte olles sámi servodat beassá aktiivvalaččat leat mielde hábmeme ja čađaheame sámi iešmearridanvuoigatvuođaid. Sámi iešmearridanvuoigatvuođa bargui galgá maid váldojuvvot mielde movt sámi servodahkii lea buoremus hálldašit sierra luondduriggodagaid ja -ressurssaid. Ii mange ládje galgga sámi álbmogis váldot eallinvuođdu ja historjjálaš árbi.

NSR jáhkká dasa ahte:

- ✓ movttiidahttit eanetlogu álbmogis aktiivvalaččat searvat sámi servodat- ja kultureallimii
- ✓ šaddá sámi ovddasteapmi buot relevánta ráđiin, lávdegottiin ja stivrrain, sihke suohkana, guovllu ja riikka dásiin

- ✓ šaddá sierra eamiálbmotguovlu, gos juohkehaččas leat seamma vuoigatvuođat
- ✓ juohke dáfus šaddá praktihkalaččat ovttdássašvuohta gaskal sámiid ja dáččaid
- ✓ sámit ožžot vuoigatvuođa oahppat ja geavahit eatnigielaset
- ✓ sámi dáidaga ja kultuvrra sáhtta ovdánahttit nu ahte sámi dovdomearkkat fátmastit buot sámiid

Sámi vuoddu

Sámi báikegottit leat sámi árvvuid ja eallinoassálastima guovddášbáikkid. Sámit ássat biedgguid, ja leatge dát sámi gilážat – riddoguovllus ja siseatnamis – mat leat vuodđun sámi servodat- ja kultureallimii ja ealáhusaide. Ođđaáiggi máilmmis leat gáibádušat dan báikki hárrái gos olmmoš orru. NSR:a mielas lea dárbu láchit dili ođđaáiggi eavttuid mielde – maidái boaittoheale báikkiin – bisuhit ássama sámi giliin. Skuvla sámi guovlluin lea deatalaš árvvuid, máhtuid ja oainnuid gaskkusteadđji, ja sáhtta leat buorre álgun dasa ahte olmmoš oassálastá aktiivvalaččat sámi servodagas.

NSR jáhkká dasa ahte:

- ✓ sámiin lea riekti ássat ja ovdánahttit iežaset árbevirolaš guovlluid otná ja boahhteáiggi eavttuid vuodul
- ✓ boaittoheale báikkiid teknologalaš ja gulahallaninfrastruktuorra ovdánahttojuvvo
- ✓ lea buoremus ovdánahttit girjás kultureallima, báikkálaš festiválaid ja eará doaimmaid sámi báikegottiin
- ✓ sámi árbevierut, giella ja árvvut gaskkustuvvojit ollislaš oahpahušvuogádaga bokte

Ođđa máilbmi

Eambbo ahte eambbo sápmelaččat ásaiduvvet ja bajásšaddet gávpogiin ja stuorit čoahkkebáikkiin. Liikká deatalaš go sihkkarastit nana báikegottiid, de lea maid deatalaš ahte gávpotsámit ožžot sámi eallinvuođu, sihke kultuvrralaččat, sosiálalaččat ja bargguid dáfus. Erenoamáš deatalaš lea ahte gávpotsámi mánát, nuorat ja boarrásat besset eallit dakkár dilis gos sin sámi duogáš deattuhuvvo.

NSR jáhkká dasa ahte:

- ✓ gávpot- ja stuorit čoahkkebáikkiid sámiin lea vuoigatvuohta doalahit ja ovdánahttit kultuvrraset
- ✓ šaddet nana sámi birgen- ja oahpahušfálaldagat gávpot mánáide, nuoraide ja boarrásiidda
- ✓ sápmelaččat besset eambbo go dál čájehit ahte sii maid orrot gávpogiin
- ✓ gávpotássiin lea riekti váikkuhit iežaset gávpoga sámi fálaldagaide
- ✓ Romssa gávpot šaddá gaskariikkálaš eamiálbmotgávpogin
- ✓ ásahuvvojit fysalaš deaivvadanbáikkid gávpotsámiide

Nana ruohttasat

Eanas oassi sámi kultuvrras ja eallimis lea vuodđuduvvon dasa go biras- ja kulturmuštosuodjaleapmi hálldašuvvo bures. Go lea nana ja bastevaš biraspolitihkka ja aktiivvalaš kultursuodjalanpolitihkka, de sihkkarastojuvvo maid luondu ja kulturvuodđu boahstevaš buolvvaide. NSR:a mielas lea vássánaiggi, dáláiggi ja boahsteáiggi hálldašeapmi okta ja seamma ášši.

NSR jáhkká dasa ahte:

- ✓ guhkitáiggi birasvuhtiiváldin lea buoret go oanehitáiggi ekonomalaš vuoitu
- ✓ sáhtta sihkkarastit globála birra Johannesburgšiehtadusa bokte
- ✓ sáhtta unnidit oljo- ja gásaroggama Barentsábis

- ✓ báikkálaččat ja regiuvnnalaččat sáhtta hálddašit luonddu- ja mearraressurssaid
- ✓ sámi kulturmuittuid sáhtta duođaštit, suodjalit, hálddašit ja gaskkustit

Oktiiráddás álbmot

Árbevirolaččat leat sámit eallán ovttasrádiid beroškeahhtá riikarájiin ja buolvaerohusain. Dát árbi lea NSR:a mielas mávssolaš, ja dán hálidit mii váldit mielde boahhteáiggi jurddašeapmái. Oktavuoha gaskal buolvvaid ja rájiid rastá lea mávssolaš go galgá doalahit árbevieruid ja bisuhit sámi girjáivuoda. NSR dáhttu maid ásahit nannosit ovttasbarggu riikarájiid rastá, maiddá dan dihte vai gaskariikkalaččat lea politihkalaččat gievrrat. Dát guoská organisašuvnnaid ovttasbargui Sámirádis, ja maiddái Sámedikkiid parlamentarihkariiguin. NSR oaivvilda galgat láchit dili dakkárin ahte buorebut sáhtta nannet ovttasbarggu riikarájiid badjel nu go dain áššiin mat gusket sámi gillii, kultuvrii ja servodahkii, ja ahte galgá šaddat buoret vuoddu rájiidrasttideaddji sámi organiseremii. Dat ferte lea okta dain deataleamos ulbmiliin mat sámekonvenšuvnnas leat.

NSR jáhkká dasa ahte:

- ✓ sámekonvenšuvdna sáhtta sihkkarastit sámiid vuoigatvuodaid sierra álbmogin ja ahte lea ávkin rájiidrasttideaddji oktasaš ovttasbargguin
- ✓ lea vejolaš doaimmahit rájiid- ja buolvvaidrasttideaddji oahpahuš- ja dikšobargguid
- ✓ sáhtta bisuhit ealli kultuvrra oktasaš arenain ja buolvvaid gaskkas
- ✓ lea vejolaš ovdánahttit Sámi parlamentáralašrádi ja guhkit áiggi vuollái oččodit oktasaš Sámedikki
- ✓ sáhtta aktiivvalaččat oassálastit Sámirádis ja dain gaskariikkalaš bargguin
- ✓ lea vejolaš buoridit oktasaš johtalusa riikarájiid rastá sámi guovlluin

Friiddjavuohta, ovtadássásašvuohta, oktavuoha

Solidaritehta lea guovddáš doaba NSR:a politihkas. Sosiála oamedovdu, politihkalaš doarjja ja aktiivvalaš bargu áitojuvvon joavkkuid ektui leat árvvut maidda NSR:a lea vuodduvuvvon. Mii galgat bargat dainna ahte oččodit rabas ja fáttmasteaddji sámi servodaga, ovdamearkka dihte dakko bokte ahte dohkkehit daid olbmuid geat leat homofiilat. NSR áigu maid boahhteáiggis vuosttaldit sosiála, sohkaabeale, etnikkalaš ja politihkalaš vealaheami, barggadettiin olbmuid oainnuiguin ja konkrehtalaš gaskaomiiguin. Jus dán nagodit, de dárbbášit eambo gelbbolašvuoda ja eambo gaskaomiid. Nissoniin ja dievdduin galget leat seamma vejolašvuodat eallinoassálastimis, oahpus ja virggi válljemis, ja sii galget maid beassat seamma meare leat mielde servodatovdáneamis.

NSR jáhkká vejolažžan:

- ✓ olahit fáttmasteaddji servodaga gos lea sadji buohkaide ja gos buohkat leat ovtadássásaččat
- ✓ olahit seamma meare áirasiid goappáge sohkaabealis mearrideaddji ja rádđeaddi orgánaide
- ✓ oažžut sápmelaččaide sámi árvvuide vuodduvuvvon buresbirgen- ja fuollafálaldaga
- ✓ olahit solidaritehta ja ovttasbarggu eará eamiálbmot- ja unnitlogu álbmot joavkkuiguin geaid iešvuoda ja vuoigatvuodaid earát badjelgehččet

Mánát ja nuorat

Sámi servodagas lea árbevierru ahte mánát ja nuorat leat guovddázis bearraša- ja báikkegotti birrasa vuoruhemiin. NSR hálida viidáseappot doalvut daid vuoddoárvvuid ja hálida dakkár sámi servodaga gos dilli lea láchčojuvvon nu ahte leat buorit bajasšaddaneavttut mas deattuhuvvojit sámi árvvut, giella, máhttu ja kulturovdanovdanbuktimat. Nie galgá sámi giella ja kultuvra gaskkustuvvot ain ođđa buolvvaide, oadjebas rámmaid siskkoabealde. Fáladagat

mánaide, nuoraide ja sin fuolaheddjiide galget heivehuvvot otná bearašoktiibidjamiidda ja maid dan mielde ahte sápmelaččat orrot miehtá riikka.

NSR jáhkká:

- ✓ ahte buot sámi mánáin galget leat sámi arenat, gos dal ihkenassii riikkas sii oroše
- ✓ ahte sámi nuorat galget sáhttit oažžut sihkkarastit mioldemearridanrievtti dakkár áššiin mat sidjiide gullet

2. NSR:a POLITIHKALAŠ REHKETDOALLU 2001–2005

Vuoigatvuodat: Finnmároláhka / Mineralláhka/ Bieggafápmu / Suodjalus / Gáhttenplánat

Dán áigodagas lea vuoigatvuodaássi leamaš hui guovddážiis. Sámediggi lea bargan dan ala ahte Finnmároláhka galgá leat álbmotrievttalaš rámmaid siskkobealde. Sámediggi lea doallan muhtin ráje diehtujuohkinčoahkkimiid Finnmárolága birra sihke rittus ja siseatnamis, ja dan oktavuodas lea ožžon buriid neavvagiid vuoigatvuodadigaštallamis. Ráddádallangáibádusas lea leamaš ávki. Justiskomitéas ja Sámedikkis ledje ráddádallančoahkkimat Finnmárolága guorahallama oktavuodas. Sámediggeráddi lea addán cealkámušaid ON eamiálbmotvuoigatvuodaid erenoamáš rappotevrii, ja ILO ekspeartaráddái das ahte Norgga eamiálbmotpolitihkka guovddáš surggiin lea váilevaš. Sápmelaččaid iešmearidanvuoigatvuota lea erenoamážit čujuhuvvon.

NSR lea:

- ✓ gáibidan mineralláhkaevttohusa manjduvvot dassázii go sámiid vuoigatvuodat Finnmárkkus leat čielggaduvvon ja dohkkehuvvon, ja maid ahte mineralroggamat heaittihuvvojit dassázii go vuoigatvuodaássi lea čielggaduvvon
- ✓ gáibidan čohkkejuvvon ja oppalaš váikkuhusčielggadusa buot bieggamillopárkkain sámi guovlluin
- ✓ vuosttaldan suodjalusa eksproprierenplánaid Meavkkis
- ✓ bargan aktiivvalaččat dan ala ahte Suodjalus ja boazodoallu ásahtit ođđa šiehtadusa das movt Hákkavári báhčinguovllu geavahit, ja lea maid vuosttaldan báhčinguovllu viiddideami
- ✓ gáibidan biras suodjalanproseassaid bissehuvvot dassázii go vuoigatvuodaássi lea čielggaduvvon
- ✓ álggahan proševtta mas galget guorahallat sámiid beroštumiid mat lea čadnon čázádagaide

Giella / Oahpahus ja oahppu

NSR lea:

- ✓ bargan aktiivvalaččat sáme giela ovdánahttimiin ja dainna ahte sámi mánáide galgá sihkarastojuvvot ovttaskas vuoigatvuota oazžut oahpahusa sáme gielli
- ✓ bargan ”Gelbbolašvuođaloktenplána erenoamášpedagogihkas 2204-2005” plánain mas leat erenoamážit atnán guovddážiis lohkan- ja čállinváttisvuodaid ja maid guovttegielatvuoda julev- ja áarjelsámi guovlluin ja Lulli-Romssas ja davit Nordlánddas
- ✓ bargan ráhkadahttit sámi oahppoplakáhta sámi skuvlii ja sámi oahpahusbáikkiide
- ✓ bargan ásahtit oahppostipeandda allaskuvlla- ja universitehtadásis
- ✓ bargan sámi giellaguovddážiid ásahtimiin
- ✓ álggahan fierpmádatovttasbarggu sámi giellaguovddážiid ja Sámedikki gaskkas
- ✓ bidjan johtui sámi divodanprográmma barggu elektruvnnalaš teakstameannudeapmái
- ✓ nagodan oazžut ”Sámi dutkanprográmma” guhkiduvvot ja nannejuvvot
- ✓ leamaš mielde nannemis alitoahpu sámi nuoraide
- ✓ bargan Sámi sátnebáikku dađistaga ođasmáhttimiin
- ✓ álggahan barggu sáme giela hálddašanguovllu viiddidemiin

Mánáidgárddit / Mánát ja nuorat

NSR lea:

- ✓ aktiivvalaččat dorjon buot Norgga sámi mánáidgárddiid finadettiin guossis. Sámi giella- ja kulturbargu lea leamaš guovddážiis

- ✓ aktiivvalaččat bargan nannen dihte sámi mánáid vuoigatvuodaid odđa mánáidgárdelágas, ee. dainna lágiin ahte buot sámi mánát galget oažžut ovttaskas vuoigatvuoda mánáidgárdefálaldahkii mat leat heivehuvvon sin sámi duogázii
- ✓ leamaš háhkan eambo ruđaid sámi mánáidgárddiide

Sámi valáštallan

NSR lea:

- ✓ leamaš mielde ovdaprošeavttas čielggadit valáštallanrusttegiid nJORostallamii ja heargevuodjimii Finnmárkkus
- ✓ čadahan ovttasbargoprošeavtta SVL-N:in ja SVL:a riikkaidgaskasaš komitéain vai ožžot oppalaš dieđuid sámi valáštallama doaimmain
- ✓ aktiivvalaččat bargan vai sámi valáštallan oažžu doarjaga speallanruđaid bokte

Biras ja kultursuodjalus / Olju ja gása / Biologalaš girjáivuohta

NSR lea:

- ✓ bargan čohkket sámi vuorkkáid moatti ovttadahkii vai olahit fágalaš kvalitehtaloktema
- ✓ čuovvolan aktiivvalaččat daid áššiid gos automáhtalaččat ráfáidahttojuvvon kulturmuittut leat nordaduvvon dahje billahuvvan luondduohtheademiid dihte
- ✓ ásahan sámi vuorkáforuma fágalaš orgánan Sámi vuorkádoibmii
- ✓ bargan aktiivvalaččat dainna ahte duohtan dahkat Nuortasámi vuorkká ja leamaš veahkkin očcodeamis stáhtalaš ruhtadeami
- ✓ gáibidan váikkuhusguorahallamiid petroleumdoaimmain go lea sáhka birasgearggusvuodas, váikkuhusain boazodollui ja guolásteapmái ja maid Barentsguovllu eamiálbmotdimenšuvnnas
- ✓ oassálastán/ ja oassálastá ain dan oljju ja gása gulahallanforumis mii lea gaskal Romssa ja Finnmárkkku, vai sámi dimenšuvdna válđojuvvo vuhtii

Guolásteapmi

NSR lea:

- ✓ bargan mihttomeriid guvlui vuhtii válđin várás riddo- ja vuotnaguolásteami, mas lea biddjon vuodđun lagasvuoda ja sorjjasvuoda prinsihppa
- ✓ bargan dan ala ahte guolástanvuoigatvuodát fievrriduvvojit ruovttoluotta sámi riddo- ja vuotnaguovlluid álbmogii
- ✓ bargan dan ala ahte viidáseappot doalvut nuoraid guolástanortnega ja maid ahte rekrutterenearit bohtet riddo- ja vuotnaguolásteapmái
- ✓ bidjan erenoamážit guovddázii riddonissonolbmuid dili, mii galgá vuoruhuvvot go lea sáhka guolástangullevašdoaimmaid ohcamušain
- ✓ ožžon eriid Regulerenrádi iežaset čuovvolit go lea sáhka áhkácincu bivdimis golmma davimus fylkkas
- ✓ bargan oččodit nuvttá guollebiebmanlobiid juhkkovuvvot sámi guovlluin
- ✓ ráhkadan sierra dieđáhusa guolásteami birra mas bohtet ovdan strategiiat, ulbmilat ja vuoruheamit

Boazodoallu

NSR lea:

- ✓ vuosttaldan bákku geavaheami go lea sáhka boazologu heiveheamis ja seammás deattuhan ahte stivrenorgánain galgá leat lagas gulahallan ja ovttasbargu ealáhusain iešguđet áššiin
- ✓ bargan guovddáš eiseválddiid ektui oažžut dohkkehuvvot árbevirolaš boazodoalu mas leat erenoamážit njuovvama čalmmustahtán. Lea maid bargan dan ala ahte gazirdanniibbi ain galgá beassat atnit go meahcis njuovada

- ✓ leamaš mielde das ahte Sámediggi lea ožžon eambo aktiivvalaš rolla boazodoallošiehtadallamiin, dainna lágiin ahte evttohusat bohtet ovdan ovdal šiehtadallamiid
- ✓ leamaš mielde das ahte Eanadoallo- ja biebmodepartemeanta lea bidjan johtui márkanfievrridandoaimmaid vai bohccobierggu jodiheapmi lassána

Eanandoallu / boraspiriid hálddašeapmi

NSR lea:

- ✓ bargan Sámedikki rolla nannemiin eanandoallošiehtadusain, ja buktá ovdan oaiviliid njuolga Eanadoallo- ja biebmodepartementii
- ✓ oassálastan/ ja oassalastá guovllu ovdánahttinprográmmain Romssas ja Finnmárrkkus, mii ges mielddisbuktá formaliserejuvvon oktavuoda fylkkamánniid eanandoalloossodagaiguin
- ✓ álggahan barggu oazžut johtui stuorát proševtta Finnmárrkkus vai barggolašvuohta sihkkarastojuvvo eanandoalus
- ✓ bargan aktiivvalaččat WTO-šiehtadusain sihkkarastin dihte sámi eanandoalu
- ✓ ruđalaččat dorjon Unnit meriid biebmobuvttadanproševtta, mas Deanu joatkkaskuvllas lea ovddasvástádus
- ✓ bargan aktiivvalaččat stáda boraspirepolitihkain ja čujuhan stáda geatnegasvuođaid sámi ealáhusaid ektui

Meahcástanealáhusat / Duodji

NSR lea:

- ✓ bidjan johtui ovdánahttinprográmma duodjái, mas lea ulbmilin nannet duoji fágan, kultuvran ja ealáhussan
- ✓ bidjan johtui dan barggu ahte čielggadit duojáriid ealáhusšiehtadusášši
- ✓ bargan álggahanruhtadoarjagiin – gitta golmma jagi rádjai – nissonolbmuide geat álget meahcástan- dahje duodjeealáhusaide
- ✓ doallan fágaseminára meahcástanealáhusaide
- ✓ leamaš mielde das ahte nissonolbmot oččoše stuorát háhkandoarjaga oppalaš ealáhusdoaimmain

Kultuvra

NSR lea:

- ✓ álggahan ja vuolláičállán ovttasbargošiehtadusa sámi dáiddaorganisašuvnnaiguin vuhtii váldin várás sámi kultureallima girjáivuoda ja ráhkadan dihte sihkkaris dili dáiddáriidda go lea sáhka ruđas
- ✓ čuovvolan dan barggu mii lea iešguđet dáiddaorganisašuvnna, oassálastimiin sin jahkečoahkkimiidda
- ✓ bidjan johtui ráhkadahttit Dáiddapolitihkalaš dieđáhusa
- ✓ bargan dagahan dihte Sámi Arkiiuva oassin odđa dieđavistái Guovdageidnui
- ✓ ásahan girjjálašvuođastipeandda nuoraide
- ✓ bargan dan ala ahte ekonomalaš rámmat buot kultursurggiin nannejuvvojit
- ✓ ožžon ásahuvvot doarjjaortnegiid sámi musihkkafestiválaide

Dearvvašvuođa- ja sosialbargu / Mánáidsuodjalus

NSR lea:

- ✓ bargan dainna ahte prošektaruhtaortnegat dearvvašvuođa- ja sosialproševttaide Sámedikkis šaddet bistevažžan
- ✓ bargan ásahit ovttasbargoorgána gaskal Sámedikki ja guovllu dearvvašvuođafitnodagaid
- ✓ bargan aktiivvalaččat dainna ahte nannet psykiáhtralaš dikšunbálvalusa sámi mánáide

- ✓ bargan vai Sieiddájoga dikšunguovddáš ain bisuhuvvo
- ✓ bargan psyhkalaš dearvvašvuodasuodjaleami buoridemiin ja gárrenmirkosuodjalemiin sápmelaččaid várás. Bargan olahan dihte ovttaadássásašvuoda sámi geavaheddjiide geat veallájit buohcciviesuin
- ✓ leamaš veahkkin bargame dan ala ahte rehabiliteren-/ habiliterenbálvalus sápmelaččaide nannejuvvo
- ✓ bivdán stáda doarjut dan barggu ahte ovttahttit ja ovttastastit ja ovttastastit sadjái ásahit Gaska-Finnmárkkku gelbbolašvuodaguovddážiid
- ✓ bargan dainna ahte nannet dábálaš dearvvašvuodabálvalusa sámi suohkaniin
- ✓ dorjon mánáidsuodjalan guovllukantuvrra ásaheami Áltái
- ✓ nannen sámi mánáid rievtti beassat atnit sin iežaset kultuvrra, giela ja oskku go sis lea oktavuoha mánáidsuodjalusain ja dat lea dál biddjon Norgga láhkii ja mánáidsuodjalanbálvalus sámi guovlluin galgá váldit vuhtii sámi giella- ja kulturgelbbolašvuoda iežas bálvalusas
- ✓ ásahan bistevaš ovttasbargočoahkkimiid dearvvašvuodaministariin ja mánáid- ja bearašministariin go lea sáhka sámi áššiin

Dásseárvu / Nissonággiruššamat / Válggat

NSR lea:

- ✓ čadahan movttidahttinseminára ”Nissonfápmu Sámedikkis”
- ✓ ásahan doarjjaortnegiid politihkalaš bellodagaide mat barget ovttas dainna ahte oččodit nissonolbmuid válgalisttuid bajemussii
- ✓ ráhkadan nissongihppaga sámi jienastuslogu sisačállima oktavuodas
- ✓ evttohan dásseárvu boahit dan sohkahealis mas leat unnit olbmot
- ✓ vuoruhan dakkár doaimmaid mat ovdánahttet dásseárvu boazodoalus, eanandoalus, guolásteamis ja lotnolasealáhusain
- ✓ ásahan dutkanproševtta mii dutká makkár lea Sámediggi dásseárvopolitihkkalaš arenan

Regiuvnnalaš ja davviriikkaid ovttasbargu

NSR lea:

- ✓ álggahan ja čállán vuollái ovttasbargošiehtadusa Romssa- ja Finnmarkku fylkkasuohkaniiguin dainna mihtomeriin ahte nannet sámi doaimmaid dien guovllus
- ✓ ráhkadan ovttasbargošiehtadusa Lulli-Trøndelaga, Davvi-Trøndelaga, Nordlándda ja Hedmarkku fylkkasuohkaniiguin go lea sáhka áarjel-sámi áššiin
- ✓ bargan aktiivvalaččat hábmet Romssa ja Finnmarkku guovllu ovdánahttinprográmmaid (GOP) mat leat sámi guovlluid ealáhusovdánahttima birra
- ✓ oassálastán Regiunaliserenlávdegoddái nannen dihte guovlluid. Guovddážiis leat leamaš golmmabealatsiehtadusat ráđdehusa, Sámedikki ja guovllu eiseválddiid gaskkas sihkkarastin dihte sámi kultuvrra, giela ja ealáhuseallima
- ✓ bargan aktiivvalaččat dainna ahte Davvi-Romssa ja Finnmarkku doaimbagoovlu ain bisuhuvvošii. Ulbmilin lea ásahit eamiálbmotguovllu

Gaskariikkalaš beroštupmi

NSR lea:

- ✓ leamaš mielde bargame ON eamiálbmotjulggaštusain, Norgga sáttagotti bokte bargajoavkku 10. sešuvnnas Genève, Sveitsas. Mihtomearrin lea bidjat gaskariikkalaš vuolimus meriid eamiálbmogiid voigatvuodaide
- ✓ álggahan ásahit eamiálbmotkantuvrra Murmanskii
- ✓ oassálastán/ ja oassálastá Ráđdehusa Eurohpápolitihkalaš Forumas, váldin dihte vuhtii eamiálbmotdimenšuvnna
- ✓ rapporteren ILO:ii konvenšuvnna nr. 169 čuovvoleami

3. VÁLGAPROGRÁMMA 2005–2007

I. SÁMEDIGGI

Sámediggi galgá addit rádiid, dahkat mearrádusaid ja buktit cealkámušaid buot Norgga sámiid ovddas ja maiddái addit bálvalusaid ja veahki sámiide geat orrot miehtá riikka. Sámediggi galgá oassálastit ja bargat ovttas eiseválddiiguin dain guovlluin gos sámit ášset. Danne galget Sámedikkis leat nanu guovddáš doaimmat mat leat doppe dain guovlluin gos sámit duodas ášset. NSR:as lea jáhkku dasa ahte Sámedikki sáhtášii desentraliseret, vai dan olaha báikegottiin ja ođđaáiggi gulahallanteknologiijain.

NSR oaivvilda ahte Sámediggi galgá oktavuodaid čatnat ja riidduid čoavdit sihke min iežamet servodagas ja gaskal sámiid ja eará olmmošjoavkkuid. Sámediggi ferte oažžut stuorit válddi ja eanet friddjavuoda sihke Ráđđehusa ja departemeanttaid ektui. Ovttasbargu galgá dahkkot formálalaš ráđđádallamiid ja šiehtadallamiid bokte.

Sámediggi galgá nannet barggus davviriikkalaš orgánain, guovlluid orgánain ja gaskariikkalaš orgánain – nugo ON:as. Sámedikkis galgá maid njuolggá ja bilaterála ovttasbargu eará eamiálbmogiiguin ja sin ovddasteddjiiguin. Sámedikkis ja Sámi parlamentáralaš rádis galgat mii ovddidit erenoamáš oktiigullelaš ovttasbarggu máilmmi eará eamiálbmogiiguin geaid birgen lea áitojuvvon.

NSR áigu bargat dan ala ahte:

- ✓ Sámediggi oažžu dan meare ruhtajuolludemiid ahte sáhtta čadahit bargguid Vuoddolága ja Sámelága ja sámi servodaga dárbbuid mielde áiggis áigái
- ✓ Sámediggi oažžu formálalaš šiehtadanvuoigatvuoda guovddáš stádaeiseválddiiguin
- ✓ ILO-soahpamuš nr. 169 šaddá oassin Norgga lágain
- ✓ Sámi giellalága hálddašanguovlu viiddiduvvo
- ✓ Sámi ovddidanfondii juolluduvvo eambo ruhta
- ✓ Sámi parlamentáralašráđdi oažžu juolludemiid vai dasa šaddá vejolažžan nannet oktasaš sámiide gullevaš bargguid ja ášahit sierra hálldahusa

II. VUOIGATVUODAT

Norgga Alimusriekti lea cealkán Čáhpuha (Gáivuonas) duomus ahte mis sámiin leat vuoigatvuodát iežamet guovlluide. Dát lea historjjálaččat vuoitun dan vuohkái movt NSR lea bargan 1968 rájes. NSR áigu ain bargat oččodit sámiide vuoigatvuodaid eatnamiidda ja čáziide. Norgga stáda lea vuodđuduvvon guovtti álbmoga eatnamiidda – sápmelaččaid ja dáččaid – ja dát duohtavuohka galgá oidnot láhkamearrádusain ja hálldašemiin.

NSR áigu bargat dainna ahte:

- ✓ identifiseret sámi oamastanvuoigatvuoda ILO-soahpamuša mearrádusaid mielde
- ✓ Sámi vuoigatvuodálávdegoddi guorahallá ja buktá ovdan evttohusaid movt sihkkarastit sámi vuoigatvuodaid guovlluide lullelis Finnmárkku
- ✓ sámiid rievttit mearrariggodagaide, nugo guolásteapmái, dohkkehuvvojit
- ✓ sihkkarastit vuodđoealáhusaid riektivuodu, vuodđuduvvon sámi vuoigatvuodaide
- ✓ sámi riekteádejumit ja vierut váldojuvvojit mielde Norgga lágain ja hálldašeamis

III. GIELLA

Giellaoahpaheapmi

Deatalaš prinsihppa NSR mielas lea ahte sápmelaččain lea vuoigatvuohta oahppat ja ovdánahttit eatnigielaset. Ollu sámít leat bajásšaddan sámegeiela haga, earát fas eai leat bajásšattadettiin oahppan lohkat ja čállit sámegeiela. NSR áigu láhčit dili nu ahte eambbogiidda šaddá vejolašvuohta oahppat sihke hupmat ja čállit sámegeiela.

NSR áigu bargat dan badjelii ahte:

- ✓ sámi giellaguovddážit besset jodihit gielladoaimmaid guovlluin gos giella lea rašes dilis
- ✓ sámegeielagat geat eai leat oahppan lohkat ja čállit eatnigielaset, besset oahppat dan
- ✓ eai-sámegeielagat geat hálidit oahppat sámegeiela, ožžot bálkáhuvvon virgelobiid
- ✓ oahppit galget oažžut giellaoahpahusa davvi-, julev- ja áarjelsámegillii, dan mielde guđe gillii dovdet gullevašvuođa

Gielalaš infrastruktuorra

Sámegeiella ja dan geavaheapmi lea deatalaš gulahallan- ja oktavuhtagaskaoapmi sámi báikegottiin. Lea mávssolaš oažžut sámegeiela oidnosii, ja lasihit sámegeiela geavaheami iešguđetge dásiin. Seammás lea mávssolaš heivehit sámegeiela anu diehtajuohkin- ja gulahallanteknologiijas (DGT/IKT), vai šaddi buolvvat vásihit ahte sámegeiella heive juohke oktavuhtii.

NSR áigu bargat dainna:

- ✓ ovdánahttit otná giellaguovddážiid, ja maiddáái ásahtit ođđa giellaguovddážiid
- ✓ ahte sámi báikenamat ožžot seamma árvvu go dárú báikenamat, sihke luoddagalbbain ja kárttain sámi guovlluin
- ✓ ahte sámegeiela hálddašanguovllu almmolaš viesuin galgá galbet sámegeillii
- ✓ ovdánahttit korrekturprográmmaid ja eará veahkkeneavvuid IKT:as, čálalaš ja njálmmálaš sámegeiela várás
- ✓ ahte eará gulahallanvuogit, nugo mátketelefuodna, heivehuvvojit sámegeiela atnui

Sámegeiella diedagiellan

Boahtteáigi boahtá gáibidit ahte galgá leat sámegeielat akademia. NSR áigu vuoruhit sámegeielat oahpa ja dutkama buot dásiin, ja álggahit viidát diedálaš arena sámegeiela várás.

NSR áigu bargat dainna ahte:

- ✓ movttidahttit dutkiid atnit sámegeiela dutkangiellan
- ✓ vuoruhit sámegeiela tearbmabarggu, ja dan ovdánahttit ja bisuhit
- ✓ normeret sámegeiela suopmanrájiid ja sániid, mat dán rádjai eai leat boahtán ovdan čállingielas

IV. KULTUVRA

Arkiivvat, girjerájut ja dávvirvuorkkát

Arkiivvat, girjerájut ja dávvirvuorkkát hálddašit oktasaš muittu go sihkkarastet, vurkkodit ja sirdet dieduid ja dataid sámi diliid birra mat adnojit dutkamis ja bargguin. Mánnga dáfus sáhtta doppe oazžut buoriid ja oadjebas referánsarámmaid ovdánahttit positiivvalaš sámi iešdovddu. Dán láhkai šaddet arkiivvat, girjerájut ja dávvirvuorkkát mávssolaš arenan sámi kultuvrii ja valáštallamii.

NSR áigu bargat dan ala ahte:

- ✓ ovdánahttit Sámi Arkiivva diedalaš duodaštusguovddážiin
- ✓ sámi guovddážiin sáhttet sihkkarastit ja vurkkodit priváhta arkiivvaid
- ✓ sámi girjerájusdoaimma ovttaštahttojuvvo davviriikkalaččat
- ✓ galget leat eanet sámi girjebuset mat ruđalaččat sihkkarastojuvvojit
- ✓ Sámedikki dávvirvuorkájurdda čuoovvoluvvo ja ahte sámi dávvirvuorkkáin lea guovddáš doaimma kultursuodjalanbarggus
- ✓ sámi kulturártnat bukttojuvvojit ruoktot Sápmái
- ✓ sámi dávvirvuorkkáid galgá ovdánahttit vai šaddet gelbbolašvuodaguovddážiin kuturmuitosuodjalan ja -gaskkustan doaimmaide

Girjjálašvuohta

Sámi servodat dárbbáša sámiin čállojuvvon sámeielgirjjiid buot ahkásaččaide. Erenoamážit šaddi buolva dárbbáša sámeielgirjjiid, ja dát buktá hástalusaid min girječálliide. Sámi girjjálašvuohta ferte ođđa áiggi čuoovvilit vai duhtada otná sámi girjelohkkiid gáibádusaid. Go nu unnán leat girjelohkkid, de eai deaddiluvvo nu ollu sámeielat girjjit. Eiseválddit fertet ain ruđalaččat doarjut sámi girjjálašvuođa buvttadeami ja dan dovddusin dahkama.

NSR áigu:

- ✓ movttidahttit sámi girjjálašvuođa ođasmahttimii ja dasa ahte johtu lassánivččii
- ✓ addit sámi girječálliide vejolašvuođa beassat ollesáiggi bargat girječállin
- ✓ sihkkarastit ahte sámi girjjiid sisaoastinortnet bisuhuvvo ja nannejuvvo
- ✓ sihkkarastit ahte almmolaččat dorjojuvvon sámi girjjit galget leat buohkaide fidnemis
- ✓ bargat dan ala ahte sámi girjjit leat gávdomis buot girjerájuin
- ✓ lasihit mánáide ja nuoraide sámi girjjálašvuođa almmuheami

Sámi musihkka ja luohhti

Sámi musihkka ja luohhti leat guovddáš sámi ovdanbuktinvuogit. Musihkka rasttida rájiid ja ásaha oktiigullelašvuođa kultuvrraid ja álbmogiid gaska. Deatalaš lea addit musihkkii ja luohhtái saji ja vejolašvuođa beassat ovdánit ja ovddastit sámiid.

NSR áigu:

- ✓ veahkehit ovddidit sihke ođđaáigásaš ja árbevirolaš sámi musihkka ja luohhti
- ✓ oččodit buoret doarjjaortnegiid sámi musihkka ja ođđa musihkalaš ovdanbuktinvugiid almmuheapmái
- ✓ addit sámi musihkkáriidda buoret vejolašvuođa ovddastit sámiid, sihke riikkas ja gaskariikkalaččat

Filbma ja TV

Filbma lea dáiddasuorgi mainna olaha ollu olbmuid. Sápmelaččat fertejit ieža beassat buvttadit sámi filmmaid. Filbmadáidda ovdána dađistaga, ja dalle lea mávssolaš sápmelaččaide láhčit vejolašvuoda beassat iežaset ovdanbuktit filbmamedie bokte ja maid oassálastit dan ovdáneamis. TV lea beaktilis medium mainna dihtomielalaččat sáhttá nannet sámejiela ođđasiid ja sámi filmmaid čájehettiin.

NSR áigu:

- ✓ nannet rekrutterema ja buvttadanvejolašvuodaid sámi filmmaide ja TV:ii
- ✓ addit olbmuide vejolašvuodaid sámi filmmaid biđget ja daid čájehit filbmafestiválain
- ✓ digitaliseret sámi filmmaid ja TV-sáddagiid, ja dahkat ahte dat leat gávdnamis girjerájuin ja sámi guovddážiin
- ✓ lasihahttit sámegillii filmmaid dubbema, erenoamážit mánáid ja nuoraid várás

Teáhter ja lávdedáidda

Sámi lávdedáidda lea dat dáiddavuohki mii lea eanemusat ovdánan mañemus logenár jagis. Friddja teáhterjoavkkut ja áarjelsámi teáhter leat dahkan sámi teáhtereallima girjájain, seammás go Beaivváš Sámi Teáhter leat lasihan johtima ja čájehišgoahtán iešguđetlágan bihtáid ja nu leat eambbosat oahpásnuvvan sámi teáhterii. Buot osiid sámi lávdedáidagis lea dárbu ovdánahttit ja kvalitehtasihkkarastit dakko bokte ahte oahppu ja buoret buvttadanvejolašvuodát čalmmustahttojuvvojit.

NSR áigu bargat dan ala ahte:

- ✓ sámi teáhterbargiide buoriduvvo oahppofálaldat
- ✓ Beaivváš Sámi Teáhter nannejuvvo turneteáhterin mas lea nášuvnnalaš ovddasvástádus
- ✓ sámi teáhtervisti huksejuvvo Guovdageidnui
- ✓ áarjelsámi teáhter nannejuvvo
- ✓ friddja teáhterjoavkkut ožžot doarjaga sihke teáhterbargguide ja johtimiidda
- ✓ friddja revyjoavkkut ožžot vejolašvuoda ovdánahttit sámi revybargguid

Visuála dáidda

Sámi dáidda ferte šaddat eambo oainnusin sámi servodagaid árgabeaivvis. Dan sáhttá dahkat biđgenvuogádagaid bokte ja visuála dáidaga lonohallamiin. Lassin dasa de lea dárbu addit visuála dáidagii vuodu vai ain beasašii fágalaččat ovdánit. Sámi dáiddaoahppu livččii stuora lávki ovddosgulvi.

NSR áigu:

- ✓ ásahit sámi nášunalgalleriija Sámi Vuorkádávviidda
- ✓ ásahit luoikkahanortnegiid sámi dáidaga várás vai dan beassá bidjat čájáhussan sámi guovddážiidda ja almmolaš visttiide
- ✓ bargat dan ala ahte Sámi Dáiddaráđdi nannejuvvo bissovaš doaibman
- ✓ bargat dan ala ahte ásahuvvo sierra sámi dáiddaoahppu

Festiválat

Sámi festiválat leat heivvolaš arenat sámi dáidagii ja kultuvrii, ja dat leat deatalaš oassin sámi identitehta ovdánahttimis ja sámi gažaldagaid ipmirdeamis. Dasa lassin besset sámi dáiddárat ja artisttat festiválain čájehit ja ovdánahttit ovdanbuktinvugiideaset.

NSR áigu bargat dainna ahte:

- ✓ dat festiválat mat odne ožžot vuodđodoarjagiid Sámedikkis, nannejuvvojit
- ✓ ovdánahttit unnit festiválaid ja kulturdoaluid

- ✓ movttidahttit sámi dáiddáriid ja artisttaid eanet searvat Davvi-kalohta festiválaide ja gaskariikkalaš eamiálbmotfestiválaide

Valáštallan

Nana sámi valáštallan lea mávssolaš identitehtafaktuvran nuoraide, ja dainna nannejuvvo oktiigullevažvuoha mii boahdá go leat oktasaš árvvut ja norpmat. Mis fertejit leat arenat gosa juohke guovllu sámit besset čoahkkanit oktasaš valáštallandoaimmaide ja gilvvohallamiidda. NSR áigu leat ovddasmannin heivehit sámi valáštallan- ja nuoraidorganisašuvnnaide vejolašvuoda bargat oktasaš sámi valáštallamiin ja valáštallanfágalaš áššiiguin. Heargegilvovuodjin lea erenoamáš valáštallansuorgi mii maid seailuha nana historjjálaš árbevieruid ártkalaš eamiálbmogiid gaskas.

NSR áigu:

- ✓ doarjut buotsámi valáštallanlágidemiid geasse- ja dálvesurggiin, ja maid heargegilvovuodjima
- ✓ bargat dainna ahte sámi gilvvohallit ja riikkajoavkkut servet eambo gaskariikkalaš valáštallanlágidemiide nu go Arctic Winter Games
- ✓ bargat dainna ahte sihkkarastit bissovaš ruhtadoarjaga sámi valáštallanbargguide, ja vai sámi valáštallanprošeavttat ruhtaduvvojit speallanruðaiguin
- ✓ bargat dan ala ahte ásahuvvojit sámi nášuvnnaš rusttegat davviriikkaid čuoigan-surggiide ja heargegilvovuodjimiidda
- ✓ doarjut valáštallanvisttiid huksema sámi giliide

V. ÁSSAN JA INFRASTRUKTUVRA

NSR:ii lea deatalaš bargat juohke sápmelačča eallinkvalitehta ja ovdánavvejolašvuoda dihte, orros dal gilis dahje gávpogis. Mii fertet ásahit buriid kultur- ja buresbirgenfálaldagaid sámi álbmogii seamma dásis go dan maid álbmot muđui oazžu, ja servodat ferte bidjat vel eambo návccaid teknologalaš, gulahallan ja kultuvrralaš infrastruktuurii. Sámedikki bokte áigu NSR leat ovddasmannin suohkaniid, fylkkasuohkaniid ja stáda ektui danne vai ássan sámi giliin bisuhuvvo ja nannejuvvo.

NSR áigu:

- ✓ bargat dainna ahte Sámedikki kulturviessoplána čađahuvvo dakko bokte ahte dálá kultur- ja doaibmaviesuide ásahuvvo ođđa ja sihkkaris doaibma
- ✓ bargat dan ala ahte buoridit sámi guovlluid johtalusfálaldagaid nu go busse- ja feargajohtalusa
- ✓ bargat dainna ahte girdimáttkit hálbót ja ahte girdimat Davvi-kalohtas lassánit rájiid rastá
- ✓ bargat vai mátketelefunoktavuohta ja govdafierpmádathuksen buoriduvvo sámi ássanguovlluin
- ✓ bargat dan ala ahte ásahuvvojit eambo almmolaš bargosajit sámi guovlluin
- ✓ bargat dainna ahte suohkaniid bargonávccat riddoguovlluplánemis ja áššemeannudeamis galget nannejuvvot

VI. EALÁHUSAT

NSR lea mielde ovdánahttimis oppalaš ealáhusdoaimma ja eambo barggolašvuoda sámi guovlluin sápmelaččaid eavttuid mielde. Ođastuvvi ja eai ođastuvvi riggodagat Sámi luonddus leat sámi kultuvrra ávnnaslaš vuoddu. Eai ođastuvvi luondduriggodagat fertejit adnojuvvot dainna lágiin ahte mii eat hedjonahte boahhtevaš buolvvaid eallinvuodu ja luondduriggodagaid geavaheapmi galgá boahit ávkin sámi servodahkii.

NSR áigu joatkit ovdánahttimis lundui vuodduuvvon ealáhusaid mat nannejit sámi kultuvrra ja maid bargat dan ala ahte doalahit giliid ássama, muhto dan seammás eat galggaše billistit luonddu balánsa. NSR áigu nannet ja ovdánahttit vuoddoealáhusaid eanandoalu, boazodoalu, guolásteami, meahcceealáhusaid ja duoji, ja maid dan ahte olbmos leat ealáhussan mánggat dát. Meahci galgat sihkkarastit vuoddoealáhusaid várás sámi árbevieruid ja boares vugiid mielde. NSR nanne dan mihttomeari ahte galgá leat ekologalaš, kultuvrralaš ja ekonomalaš nana boazodoallu ja dat nanne maid boazodoalu rámmaeavttuid ja iešmearrideapmi nannejuvvo.

Árvoháhkkan rittus galgá nannejuvvot buohkaid riggodagaid stivrema bokte, báikkálaš hálddašeami ja doarjuma bokte buktagiid ráhkadeami ja márkanbarggu. NSR áigu bargat dan ala ahte sihkkarastit vuoddoealáhusaid vuoigatvuodaid, ja maid dan ala ahte sámi riekteipmárdus ja árbevierut válđojit vuhtii ja biddjojit lágaide ja hálddašeapmái. NSR áigu bargat dainna ahte eambo duojit johtet min iežamet servodagas.

Ođđa ealáhusat galget ovdánahttojuvvot gelbbolašvuoda, kultuvrra ja ođđaáigásaš gulahallaninfrastruktuvrra vuodul. Almmolaš rámmaeavttut ja konkrehta doaimmat galget oktanaga ealáhusaid movttidahttimiin nannet dan eallinvuodu mii lea sámi guovlluin, dainna lágiin ahte eambbosat besset bargguide árbevirolaš ja ođđa ealáhusaide, main maid lea árvoháhkkan. NSR doarju fas álggahit differensierejuvvon bargoaddidivvaga fitnodagaide dakkár Sámi báikkiin gos orrot unnan olbmot.

Guolásteapmi

NSR áigu bargat dan ala:

- ✓ ahte sámi árbevierut ja vuoigatvuodát riddo- ja vuotnaguolásteamis, luossabivddus ja siseatnamis ja diet ealáhusat ovttas, duođaštuvvojit, dohkkehuvvojit lágas ja hálddašeamis ja sihkkarastojuvvojit boahtteáigái
- ✓ ahte ásahuvvo sámi guolástanavádat gos lea nu ahte riggodagaid hálddašeapmi ja eriid juohkin lea guovllu ja báikkálaš dásis lagasvuoda- ja sorjjasvuoda prinsihpa mielde
- ✓ ahte sihkkarastit nuoraid álgima ealáhussii oahpahalliortnegiid bokte ja sierra nuoraid rekruttereneriid bokte
- ✓ ahte juohkit áhpemanni fatnasiid eriid riddofatnasiidda
- ✓ ahte buktingeatnegasvuolta eananindustriijii dollojuvvo ja ahte dan dahket čavgadeapput
- ✓ ahte báikkálaš oamasteapmi, birasberoštupmi ja vuotnaguolásteddjiid árbevirolaš vuoigatvuodát deattuhuvvojit ásahettiin guollebiebmanrusttegiid

Eanandoallu

NSR áigu bargat dan ala:

- ✓ ahte árvoháhkkan ealáhusas galgá lasihuvvot ja ahte ealáhusa kultuvrralaš ja servodatlaš bealit válđojuvvojit vuhtii ja ovdánahttojuvvojit
- ✓ ahte bisuhit ja nannet giliid eanandoalu, okto dahje fárrolagaid eará ealáhusaiguin
- ✓ ahte Sámedikki mearriduvvon eanandoalloplána sámi ássanguovlluid várás čuovvoluvvo

- ✓ ahte Stáda ferte áсахит еanandoallopolitihkalaš avádaga sámi ássanguovlluid várás

Boazodoallu

NSR áigu bargat dan ala:

- ✓ ahte árvoháhkan ealáhusas galgá lasihuvvot, ja ahte árbevirolaš, kultuvrralaš ja eará servodatlaš bealit boazodoalus váldojuvvojit vuhtii ja ovdánahttojuvvojit aktiivvalaččat
- ✓ ahte sihkkarastit rekrutterema boazodollui buriid buolvvaidgaskasaš ortnegiid bokte
- ✓ ahte mearriduvvo ođđa boazodoalloláhka mii lea vuodđoduvvon sámi riekteipmárdussii
- ✓ ahte boazodoalu mearrádusat plána- ja huksenlága mielde ovttastahttojuvvojit vai boazodoalu mearridanváikkuhus buot servodatplánemis nannejuvvo
- ✓ ahte ealáhusa arealsuodjalus nannejuvvo
- ✓ ahte lasihit álbmoga boazodoallomáhtu ja ipmárdusa
- ✓ ahte Sámedikki rolla nannejuvvo boazodoalu boahtteáiggi sihkkarastimis ealáhuspolitihkalaš ja hálddahuslaš áššiin

Boraspiriid hálddašeapmi

Otná boraspirehálddašeapmi lea dagahan boraspiriid hirbmadit lassánit sámi guovlluide. Ealáhusat leat ieža hui ollu šaddan guoddit ekonomalaš váikkuhusaid go masset elliid ja maid nuppástuhttingoluid bokte.

NSR áigu bargat dan ala ahte:

- ✓ biddjojit johtui dárbbášlaš doaimmat vai unniduvvojit dat vaháгат maid boraspiret dahket
- ✓ ahte boraspiriid lohku heivehuvvo ja ahte áсахuvvojit buhtadusortnegat mat gokčet duohta vahágiid ja mat leat heivehuvvon ovttaskas ealáhussii

Duodji

NSR áigu bargat:

- ✓ lámčit dili dakkárin ahte dujiid galggašii sáhttit vuovdit stuorát márkanis
- ✓ vai oahpahas- ja oahppofálaldagat nannejuvvojit vuodđoskuvlla, joatkkaskuvlla ja allaskuvlla dásis
- ✓ oahpahusa sihkkarastimiin dakko bokte ahte fága-, svenne- ja meáštirreiveortnegat nannejuvvojit
- ✓ oččodit sierra ealáhusšiehtadusaid duodjái ja eará ealáhusaide

Lotnolasealáhusat ja reiden

NSR áigu bargat:

- ✓ oľahan dihte alla stahtusa árbevirolaš ealáhusheiveheapmái, mas leat máŋga ealáhusa ovttas, ja ahte dat nannejuvvojit ja ovdánahttojuvvojit
- ✓ dainna ahte ruhtadit doaimmaid mat nannejit ekologalaš meahcegeavaheami mii lea oassin lotnolasealáhusain
- ✓ lotnolasealáhusaid oahpahasfálaldaga áсахemiin
- ✓ dainna ahte ovdánahttit ođđa ekologalaš nana meahcástanealáhusaid
- ✓ nannen dihte dan ahte lea vejolaš báikkálaš ávdnasiid reidet
- ✓ dainna ahte lassánivččii ovttasbargu ávdnasiid háhki, buvttadeddjiid, juogadeddjiid ja márkanaktevrraid gaskii ja ahte dat galgá dagahit buriid sámi buktagiid main lea oppalaš profiila

Mátkealáhus

NSR áigu bargat dan ala:

- ✓ ahte mátkealáhusat sámi guovlluin ovdánahttojuvvojit min iežamet eavttuid ja iežamet dárbbuid mielde
- ✓ ahte sámi vásáhusaid, doaimmaid ja mátkkoštanbáikkiid márkanastin nannejuvvo Norggas ja gaskariikkalaččat
- ✓ ahte sámi kulturovdanbuktimat adnojuvvojit árvvus mátkealáhusas, ja dainna vugiin ahte dat bohtet sápmelaččaide alcceseaset ávkin
- ✓ ahte movttidahttit sámi guovlluide ásahit dakkár idjadan- ja guossohanfálaldagaid main lea sámi profiila

VII. LUONDDUBIRAS

Min eamiálbmotvieljat- ja oappát eará sajiin máilmmis ellet birashástalusaiguin mat leat čadnojuvvon geafivuhtii. Mii sápmelaččat eallit dakkár birashástalusaiguin mat leat čadnon min riggodahkii.

Lagasvuohta lundui ja birrasii ja daid geavaheapmi lea deatalaš identitehtii, eallinvuohká, eallinoassálastimii ja kultuvrii. Dan seammás eai leat sápmelaččat áidna olbmot geat geavahit luonddu min guovlluin ja stáda lea čájehan iežas dakkárin mii ii buot áiggiid váldde vuhtii sápmelaččaid iežaset suodjalusplánabarggus. Sámi luonddubirrasii váikkuhit luondduihtagat ja dat olbmuid doaimmat mat leat sihke lagas birrasis ja guhkkeleappos.

Min hástalussan lea guđetguimmiideamet dahkat dihtomielalazžan das ahte min luonddugeavaheapmi maid sáhtta leat áittan lundui ja min kultuvrii. Eat mii galgga vuoitit sámi vuogiatvuodaid luondduriggodagaide danne vai luondu vuottahalašii. Buot luonddugeavaheamis leat mii geatnegahttojuvvon váldit vára luonddus. Sámi luondduguovlluid hálddašepmi ferte hábmejuvvot dakkárin ahte dat lea ekologalaččat nanus, ja olles álbmot galgá sáhttit luohttit dan hálddašepmái.

NSR:ii lea diehttelassan ahte vuodđun buot boahtevaš politihkas go lea sáhka luondduhálddašeamis, galgá leat ekologalaš perspektiiva ja nana ovdáneami gáibáduš. Sápmelaččaid beroštumit galget válđojuvvot vuhtii buotlágan láhka- ja plánabargguin.

Vai Sámediggi nagodivččii fuolahit nannosit biraspolitihkalaš ja birasfágalaš beroštumi, dalle lea deatalaš duohtan dahkat ON:a biras- ja ovdánaneami doaibmaplána – Agenda 21. Dat plána geatnegahtta nášuvnnalaš eiseválddiid ovttasbargat iežaset eamiálbmogiiguin čoavdin várás birashástalusaid báikkálaččat ja globálalaččat. Eai eamiálbmogat galgga áddjojuvvot eret iežaset guovlluin danne go leat luonddudohtadeamet main leat birasbillisteaddji váikkuhusat, ovdamearkka dihte oljo-, gása- ja mineralaohcamat ja čáhcefápmorusttet huksemat.

Áitagat ja nuoskkideapmi

NSR áigu bargat dan ala ahte:

- ✓ Davvi-Norgga rittus buorrána gearggusvuohta lassánan olju fievrrideami oktavuodas mii fievrriiduvvo mearragátti mielde
- ✓ giddet atomfápmorusttegiid ja nuoskkideaddji lossaindustriija Guoládatnjárggas
- ✓ unnidit oljo- ja gásaroggama Barentsábis

Geavaheapmi ja gáhtten

NSR áigu bargat:

- ✓ dainna ahte álbmotmehciid ja suodjaluvvon guovlluid ásaheapmi ii galgga leat hehttehussan sámi ealáhussii ja kultuvrii
- ✓ dainna ahte sámiid guovllu geavaheapmi galgá leat vuodđun hálddašánplánain doppe gos dat ásahuvvojit
- ✓ dainna ahte muturjohtolat mehciin galgá heivehuvvot dađi mielde maid luondu gierdá
- ✓ dainna ahte galgá oažžut lobi godiid cegget meahcásteami várás sámi guovlluin

VIII. SKUVLA JA OAHPAHUS

Mis sámiin lea vuodđoriekti ja iešheanalis ovddasvástádus ovdánahttit ja juohkit dieđuid iežamet birra ja birrasis. Mii áigut ovttahttit árbevirolaš máhtu ja dieđalaš máhtu ovdánahttin dihte iežamet servodaga. Sámi servodat galgá ovdánit ja šaddat ođđaáiggi diehtoservodahkan, almmá árbevieruid ja kultuvrra hejošit.

10-jagi vuodđoskuvlla sámi oahppoplána – L97S – lei olahusceahkki sámi oahppohistorjjás. NSR áigu bargat dainna vai oahpahusvuogádaga ođđa ođastusaide váldet vuodu sámi oahppis ja sámi servodaga dárbbuin, ja vai ollislaš sámi oahpahuspolitihkka ovdánahttojuvvo.

NSR:a mielas maid galget skuvllaid ja mánáidgárddiid fysalaš birrasat duhtadit plánaid gáibádusaid. Buot sámi mánáide galgá juoga mii gullá sámevuhtii – beroškeahhta gos ásset. Go čalmmustahttá sámi árgabeaidiliid mánáidgárddiin ja skuvllain, de sáhttá dat maid šaddat lunddolažžan eará Norgga mánáid árgabeaivvis. Skuvlaastoáige fáldat lea integrerejuvvon oahpahušfálaldahkii, ja doppe maid galgá leat sámi sisdoallu sámi mánáide.

Sámi mánát, nuorat ja rávisolbmot geain leat erenoamáš dárbbut, galget oažžut sihkkarastojuvvon ja heivehuvvon oahpahušfálaldaga ja erenoamášpedagogalaš veahki mii lea vuodđuduvvon sámi árvvuide. Sámi erenoamášpedagogalaš doarjjavuogádat galgá nannejuvvot.

Ođđa oahpahušlága mielde galgá olmmoš beassat oahppat eallinagi. Dat galgá oidnot čadat sámi oahpahušvuogádagas. Buot oahppit joatkkaskuvllain galget oahppat sámi diliid birra. Sámi ohppiin lea vuoigatvuohta oažžut oahpahušsámi fáttáin.

Ollu sámiin ii leat leamaš vejolašvuohta gazzat formálalaš oahpu go otná beaivvi rádjai eai leat sámiide leamaš heivvolaš fáldagat. Rávisolbmuid oahpahuš lea deatalaš doaibma go lea sáhka eallinkvalitehta buorideamis ja addimis buoret vejolašvuođaid bargomárkanis.

NSR áigu bargat dainna ahte sáme gielat gelbbolašvuođa birrasat nannejuvvojit, ja maiddái galgá sámi fáttáid dutkan dárogillii ja eará gielaide nannejuvvot. Buot allaskuvllat ja universitehtat sámi guovlluin galget addit fáldaga kulturipmárdusas ja sámi kulturoahpus. Profešuvdna- ja vuodđooahpain galgá dat leat geatnegahtton fáldat.

Olles oahpahušvuogádahkii, mánáidgárddi rájes universitehta rádjai váilot ain oahpponeavvut sáme gillii, ja dat leat sihke dábaláš oahppogirjjit ja eará oahpponeavvut. Sámi ohppiide ja oahpaheddjiide galgá gávdnot sáme gillii váldogirji juohke fágas ja juohke luohkkádássái olles oahpahušvuogádagas. Oahpponeavvobuvttadeapmi ja -ovdánahttin galgá čuovvut sámi skuvlla ovdáneami, omd. oahppoplánaođastusaid. Oahpahuš fertet maid heivehuvvot diehtujuohkin- ja gulahallanteknologiijii (DGT/IKT).

Mánáidgárdi

NSR áigu bargat dainna ahte:

- ✓ sámeielat mánát galget oažžut mánáidgárdefálaldaga iežaset eatnigillii
- ✓ sámi mánát geat eai máhte sámeielas, galget oažžut heivehuvvon sámeielat mánáidgárdefálaldaga
- ✓ suohkana eiseválddit ásahit lasi sámi mánáidgárddiid ja juolludit eambo doaibmaruđaid
- ✓ sámi mánáidgárdeplána duohtandahkkojuvvo
- ✓ oažžut eanet sámeielagiid váldit ovdaskuvlaoahpu, dat lea erenoamáš dárbbaslaš dain guovlluin mat leat sámi giellalága hálldašanguovllu olggobealde

Vuoddoskuvla

NSR áigu bargat dainna ahte:

- ✓ oahpahuslága prinsihppa mii lea ahte galgá addit buot sámiide vuoigatvuođa oahppat sámeielas beroškeahtá gos sii orrot, duohtan dahkkojuvvo
- ✓ skuvllat gos leat sámi oahppit, galget fállat oahpahusa sámeielas, sámi historjjás, kulturipmárdusas ja duojis
- ✓ vuoigatvuohta oažžut sámeielat oahpu eará fágain čadahuvvo, vai oahppit geain lea sámeielas nubbegiellan ožžot vejolašvuođa šaddat doaibmi guovttegielagin

Joatkkaoahpahas

NSR áigu bargat dainna ahte:

- ✓ joatkkaoahpahasfálaldat nannejuvvo olles sámi giellaguovllus ja ahte sámi ohppiid vuoigatvuohta oažžut joatkkaoahpu sámeigillii mearriduvvo
- ✓ ráhkaduvvojit prográmmat mat eastadit ahte nu ollu sámi nuorat heitet skuvllas
- ✓ sámi joatkkaskuvllaid ovdánavejolašvuođat ja sámi stivren sihkkarastojuvvojit
- ✓ ráhkaduvvojit sierra sámi oahppoplánat sámi joatkkaoahpahusa várás dáhkidan dihte ollislaš 13-jagi oahpahasfálaldaga
- ✓ fágaoahppofálaldat boazodoalus, duojis, lotnolasealáhusain ja luonddudoalus nannejuvvo ja sihkkarastojuvvo, ee. fágaoahpaheaddjeoahpuid nannemiin
- ✓ stipeandaortnet ohppiide geat lohket sámeielas galgá árvvoštallot boahteáiggi nannema dihte
- ✓ addojuvvojit liige čuoggát sámeielas vuosttaš- dahje nubbegiellan joatkkaskuvllas go ohcá alitohppui
- ✓ ráhkaduvvojit katalogat sámi skuvla-/lohkanfálaldagaid birra ja daid stipeandaortnegiid birra mat leat sámi ohppiide/studeanttaide

Rávisolbmuid oahpahas

NSR áigu bargat dainna ahte:

- ✓ ráhkaduvvo sierra sámi rávisolbmuid oahppoplána mas lea mielde dárbbuid kárten, ovddasvástáduš ja bargajuogadeapmi sámi rávisolbmuid oahpahasas
- ✓ ásahuvvo sámi rávisolbmuid oahpahasfierpmádat
- ✓ sápmelaččaid vuoigatvuohta oažžut oahpu sámeielas, sihkkarastojuvvo lágaid ja ruhtadanortnegiid bokte
- ✓ suohkanat gos sámit orrot, galget čuovvolit ja duohtandahkat láchkamearriduvvon geatnegasvuođaid mat gusket rávisolbmuid oahpahussii

Alitoahppu ja dutkan

NSR áigu bargat dainna ahte:

- ✓ vuodđuduvvo sámi dutkanráđđi buotsámi ovttasbarggu oktavuodas
- ✓ vuodđuduvvo prográmma mii bistá logi jagi, ja man ulbmilin lea oččodit sámi dutkama mas sámeielat dutkan vuoruhuvvo
- ✓ movttiidahttit rájiiidrasttideaddji ovttasbargui gaskal dutkaninstitušuvnnaid maid ovdasvástádus lea sámi dutkan
- ✓ Romssa universitehta geatnegahttojuvvo vuhtiiváldit sámi dutkamiid ja alitoahpu
- ✓ Sámi allaskuvla beassá ovdánit dieđalaš allaskuvlan ja sámi universitehtan
- ✓ Sámi dieđavisti huksejuvvo Guovdageidnui
- ✓ mánggakultuvrrat- ja guovttegielatpedagogihkka šaddet geatnegahtton fágan oahpaheaddjeoahpuin
- ✓ Sámi allaskuvla, Budejju allaskuvla ja Davvi-Trøndelaga allaskuvla besset ovttasbarggus ovddidit oahpaheaddjeoahpuid julev- ja áarjelsámi guovlluin
- ✓ Sámedikki stipeandaortnegiid galgá vuoruhit fágasurggiide mat dárbbášit sámi gelbbolašvuoda
- ✓ lohkanfálaldat alitdási sámeielas buoriduvvo ja viiddiduvvo, maiddái sidjiide geain ii leat sámeigiella vuosttašgiellan

Oahpponeavvut

NSR áigu bargat dainna ahte:

- ✓ ráhkadit iešguđetlágan oahpponeavvuid sámeigiela oahpahussii mat leat heivehuvvon iešguđet giellaguovlluide ja ohppiide geain lea sámeigiella nubbegiellan
- ✓ sámi oahpaheddjiin galget leat buoret vejolašvuodát bargat oahpponeavvoráhkademiin ja eará pedagogalaš ovdánahttinbargguiguin, omd. dakko bokte ahte nannet sámi skuvllaid teknihkalaš infrastruktuorra, bargat ovttas oahpaheaddjeoahppoásahusaiguin ja sámi girjelágádusaiguin
- ✓ sámi ohppiide erenoamášpedagogalaš oahpponeavvoráhkadeapmi nannejuvvo dakko bokte ahte juolluduvvojit eambbo ruđat
- ✓ oahpponeavvopedagogihkka nannejuvvo ja lea oassin sámi oahpaheddjiid vuodđooahpus, ja lassi- ja liigeoahppofáladagas
- ✓ ovdánahttojit sámegillii oahpponeavvut alitoahpu várás dain fágain mat leat erenoamáš deatalaččat sámi servodaga ovdánahttimii sierra ruhtadanortnegiid bokte
- ✓ sámi oahppogirjjiin galget maid sámi unnitgiela guovllut boahtit čielgasit ovdan
- ✓ sámi sisdoallu nášuvnnalaš oahppoplánain lasihuvvo, ja dainna ahte oahpponeavvut kvalitehtasihkkarastojuvvojit

IX. DEARVVAŠVUOĐA JA SOSIÁLA DOAIMMAT

Dearvvašvuodabálvalusa ja sosiála doaimmat galget heivehuvvot sámii geavaheddjiid olles eallinagi dárbbuide. Sámiin lea riekti ipmirduvvot, sihke gielalaččat ja kultuvrralaččat olles iežaset eallinagi, go sii mannet dearvvašvuoda- ja sosialdoaimmaid áhahusaide.

NSR áigu bargat sámii erenoamáš dearvvašvuodabálvalusaid nannemiin. Daid galgá ovdánahttit vai šaddet nášunála sámii gelbbolašvuodaaguovddážiin mat sáhttet fállat klinihkalaš bálvalusaid, bagadallama ja oahpahusa olles riikkas. Daid bokte galgá maid leat álkit olahit sámii erenoamáš bálvalusaid ovdamearkka dihte ambulereama ja telemedisiinna bokte. Dasa lassan de galget dat buohceviešut main leat sámii buohccit buoridit iežaset sámii gelbbolašvuoda, ja dearvvašvuoda- ja sosialsuorggi sámii fágaolbmuid oahpahus galgá buoriduvvot.

Sámii doaimmahehttejuvvon ja vuoras olbmuide fertet addojuvvot dakkár ovddasmorašfálaldat mas lea vuodđun sin sámii duogáš. Kultuvrii ja gillii heivehuvvon rehabiliterenbálvalus mánaide ja rávis olbmuide fertet buoriduvvot. Sámi álbmotmedisiidna galgá dohkkehuvvot oassin dan dearvvašvuodafálaldagas mii fállujuvvo sámii álbmogii. Sámiide galgá sihkkarastojuvvot heivvolaš dahje relevánta ja buot ođđaseamos diehtu sámegillii buozanvuodaid, dikšundoaimmaid ja veahkkebálvalusaid birra.

Doaimmat mat vuosttaldit lassánan gárrenmirkogeavaheami fertet ovdánahttojuvvot. Erenoamážit fertet vuosttaldit gárrenmirkogeavaheami sámii nuoraid gaskkas.

Oppalaččat

NSR áigu bargat dan ala ahte:

- ✓ sihkkarastit buot sámii geavaheddjiide dearvvašvuoda- ja sosialbálvalusaid sámegillii ja dat galget heivehuvvon geavaheddjiid dárbbuide ja kultuvrralaš duogášii
- ✓ čuovvolit sámii álbmogii jurddašuvvon dearvvašvuoda- ja sosialbálvalusplána
- ✓ doarjut dan barggu mii dahkkojuvvo sámii dearvvašvuodasuorggi fágaterminologijias
- ✓ heivehit rihkolašvuodafuola sámii geavaheddjiide
- ✓ servodat bargá nu ahte biddjojit eambo návccat eastadeaddji bargui go lea sáhka gárrenmirkkuid vuosttaldeamis
- ✓ telemedisiinna fállaldat lassána sámii guovlluin

Mánát ja nuorat

NSR áigu bargat dan ala ahte:

- ✓ habiliterenfálaldat mánaide ovdánahttojuvvo
- ✓ áhahit suohkaniidda sámii mánáidsuodjalusvávttaid, geat fuolahit ahte sámii mánát ožžot orrunfálaldagaid sámii ruovttuin
- ✓ sihkkarastit mánáidsuodjaluslávdegottiid geatnegahttit fuolahit dan ahte sámii giella- ja kulturgelbbolašvuodta áhahuvvo mánáidsuodjalusáhahusaide
- ✓ áhahit sámii mánáidáittardeaddjefálaldaga
- ✓ áhahit heahtetelefuonna sámii mánáide ja nuoraide
- ✓ áhahit sámii geargusvuodaruovttuid mánáide ja nuoraide
- ✓ buoridit dearvvašvuodafálaldagaid ja -diehtujuohkima sámii nuoraide
- ✓ oainnusin dahkat PP-bálvalusa sámii guovlluin ja nannet sámii gelbbolašvuoda bálvalusas
- ✓ stuoridit gárrenmirkokeahtes fálaldagaid nuoraide sin iežaset birra

Dearvvašvuodabargit ja vuosttašlinja bálvalus

NSR áigu bargat dan ala ahte:

- ✓ movttidahttit sámegiela dearvvašvuoda bargiid eambbo váldit oahpu, omd. lassičuoggáid, eriid- ja stipeandaortnegiid bokte
- ✓ nannet profešuvdna- ja vuoddoahpuid dearvvašvuoda- ja sosialsuorggis, dakko bokte ahte máhttu mánggakultuvrrat- ja mánggagielatvuoda diliid birra šaddá bákolažžan
- ✓ ásahtit vuoddo- ja joatkkaoahpuid dulkkaide dearvvašvuoda- ja sosialsuorggis
- ✓ leat mielde dagahit fástadoavttirortnega duohtan maid daidda geavaheddjiide geat orrot sámi guovlluin

Dearvvašvuodaásahusat

NSR áigu bargat dainna ahte:

- ✓ buohcciviesuid dulkonbálvalusat viiddiduvvojit
- ✓ sámi ovddasteapmi ja gelbbolašvuoha sihkkarastojuvvo dearvvašvuodaásahusaid stivrrain, vai dearvvašvuodaásahusat buorebut sáhtáše váldit vuhtii iežaset geatnegasvuodaid sámi geavaheddjiid ektui
- ✓ ásahtuvvo sámegiela sieluveahkkebálvalus buohcciviesuide mat dikšot sámi geavaheddjiid

X. MEDIA

Sámi media ovdánahttimis lea sihke demokrátalaš ja giellapolitihkalaš dimenšuvdna. Vuodđoláhka § 110a dadjá dan ahte sámi kultuvra lea sierra kultuvra mii lea ovttađassásaš dáčča kultuvrrain, ja ahte danne lea sámi kultuvrras riekti oazžut seamma gáhttejumi ja ovdánahttinvejolašvuoda go dáčča kultuvrras.

Sámi álbmogis lea riekti cealkin- ja diehtujuohkinfriddjavuhtii, ja maid riekti ovdánahttit sierra, friddja ja sorjjasmeahtun mediaásahusaid. Stádas lea geatnegasvuoha láchit dili dainna lágiin ahte mii sápmelaččat sáhttit atnit ávkin mediaid ja teknologijja gaskaoapmin kulturovdánahttimis ja duohtandahkamis cealkinfriddjavuoda. Sámeiela galgá sáhttit atnit buot mediain ja buotlágan diehtujuohkin- ja gulahallanteknologiijas.

Dušše dihtomielalaš kulturpolitihkalaš bargu sáhtta hehttet gielalaš ja kultuvrralaš roahppáneami mii lea mediateknologalaš ovdáneami boadusin. Rekrutteren dutkan- ja ovdánahttinbargui sámi medias ja journalistihkas galgá nannejuvvot.

Go atnit eambbo interneahtha ja go govdafierpmádat viiddiduvvo sámi guovlluin, de dat addá odđa vejolašvuodaid sihke dieđuidgilvimii, ealáhusovdánahttimii ja giellabargui.

Oppalaččat

NSR áigu bargat dan ala ahte:

- ✓ ásahtuvvo sámi mediefoanda mii sihkkarastá sámi mediadoaimmaid ovdánahttinvejolašvuodaid
- ✓ čielggaduvvo vejolašvuoha hukset ja ruhtadit oktasaš sámi radio- ja TV-mediaásahusaid
- ✓ ásahtuvvo ruhtadanortnet mii sihkkarastá áarjel- ja julevsámi giellageavaheami medias
- ✓ etihkkabargu sámi medias nannejuvvo, omd. dakko bokte ahte doarjut sierra sámi preassafágalaš lávdegotti ásaheami

Radio ja TV

NSR áigu bargat dainna ahte:

- ✓ beaivválaš oktasaš sámi TV-sáddagat viiddiduvvojit
- ✓ radiosáddagat viiddiduvvojit ja ahte erenoamáš návccat geavahuvvojit ovdánahttit julev- ja áarjelsámi sáddagiid radios ja TV:s
- ✓ sámi mánát ja nuorat galget oažžut dan fáldadaga ahte besset oažžut beaivválaš sáddagiid mat leat heivehuvvon juohke ahká
- ✓ sierralohpeeavttut priváhta radio- ja TV-mediaaktevrraide buoriduvvojit ja čuovvoluvvojit, vai ráhkaduvvo viiddis mediafáldat sámi álbmogii – maid sámegillii

Sámi aviissat ja áigečállagat

NSR áigu bargat dan ahte:

- ✓ lasihuvvo preassadoarjja sámi aviissaide, vai oažžut mánggabelát sámi preassa sihke sámegillii ja dárogillii
- ✓ duohtan šaddet beaivválaš sámegielat almmuheamit
- ✓ sihkkarastojuvvojit mánáide ja nuoraide fásta sámi áigečállagat, govvaráiddut ja spealut
- ✓ doarjja oskku áigečállagiidda sámegillii sihkkarastojuvvojit

Mediaoahppu

NSR áigu bargat dan ala ahte:

- ✓ sámi journalistaoahppu Sámi allaskuvllas šaddá bachelor-dássái, ja čielggaduvvo vejolašvuoda oažžut master-oahpu medias ja journalistihkas ovttasráđiid eará eamiálbmotásahusaiguin
- ✓ áarjel-, julev- ja nuortalašsámegielat journalisttaid rekrutteren sihkkarastojuvvo erenoamáš sisaváldineavttuid ja heivehuvvon lohkanfáldagaid bokte
- ✓ ahte ásahuvvo lassi- ja liigeoahppu sámi journalisttaide, ja daidda journalisttaide geat hálidit oahppat eambo sámi diliid birra

XII. RELIGIUVDNA JA EALLINOAINNU

Vuoinglaš árvvut ja religiuvdna leat álo leamaš guovddáš oasis min olbmuid beaivválaš eallimis. ILO-konvenšuvnna ja Norgga lága mielde galgá juohkehaš ieš beassat válljet religiuvdna, ja danne áigu NSR deattuhit dan ahte servodagas galgá leat sadji sámi eallinoainnu árvvuide. Seammás lea maid deatalaš oažžut olbmuid dohkkehít ja gierdat juohkelágan eallinoainnuid ja maid dohkkehít juohkehačča seksuálalaš luonddu sámi servodagas.

NSR áigu bargat dan ala ahte:

- ✓ almmuhuvvo eallinorienterejuvvon girjjálašvuolta sámiide ja sámegillii, erenoamážit mánáide ja nuoraide
- ✓ dorjojuvvojit religiuvnnalaš teavsttaid almmuheamit lohkkuojuvvon báttiide mat leat jurddašuvvon čalmmehemiide, sidjiide geain lea lossa oaidnu ja boarrásiidda
- ✓ Sámi Girkoráđdi nannejuvvo ekonomalaččat ja maid bargiidlogu bokte
- ✓ sámegiela ja sálbmaárbevieruid geavaheapmi nannejuvvo sámi searvegottiin
- ✓ čielggaduvvo dárbu eallinoaidnoneutrála sámi fáldat mánáide ja nuoraide

XIII. GASKARIKKALAŠ BARGU

Gaskariikkalaš riektenjuolggadusat mearkašit hui ollu go galgá sihkkarastit eamiálbmogiid ja unnitlogu álbmogiid beroštumiid. Mis lea ovddasvástádus iežamet boahteáigái ja eará eamiálbmogiid joavkkuid beroštumiide. Ja lea deatalaš ahte mii nannet iežamet beroštumi gaskariikkalaččat, iežamet barggus ja ovttrasrádiid Norgga ja davviriikkaid eiseválddiiguin.

Sámediggi galgá leat veahkkin go eamiálbmogat ja unnitlogu álbmogat barget vuoddo-vuoigatvuođaiguin ja go barget ráfi ovddas ja vearjjuid geahpidemiin. Sámediggi galgá ovttasbargat organisašuvnnaiguin ja orgánaiguin mat sihkkarastet eamiálbmogiid ja unnitlogu álbmogiid vuoigatvuođaid ja main lea ráfi ja vearjjuid geahpideapmi ulbmilin. EO ferte erenoamážit váldit vuhtii eamiálbmogiid dárbbuid iežaset davviriikkalaš strategiijain. Eamiálbmotovddasteami ferte nannet Barenstrádis ja Árktalaš rádi orgánain.

NSR áigu:

- ✓ bargat dainna ahte nannet sámi ovttasbarggu Sámi parlamentáralašrádis ja Sámirádis
- ✓ bargat dainna ahte nannet ruošša sámiid vuoigatvuođaid ja vejolašvuođaid buotsámi ovttasbarggus
- ✓ bargat Sámirádi gaskariikkalaš eamiálbmot veahkkebarggu nannemiin
- ✓ oččodit sámi miellahttovuođa Davviriikkaid rádis
- ✓ bargat nu ahte Sámekonvenšuvnna bargu gárvvistuvvo fargga, ja ahte konvenšuvdna šaddá guovddáš bargoreaidun das ahte ovddidit ovttasbarggu gaskal davviriikkaid ja Ruošša go lea sáhka sámi áššiin
- ✓ bargat ahte rájiidrasttideaddji Interreg-programmat ovdánahttojuvvojit ja čuovvoluvvojit
- ✓ bargat dainna ahte eamiálbmogat galget oažžut iežaset miellahtuid Barentsráddái
- ✓ bargat dainna ahte ruđalaš vuođdu eamiálbmogiid oassálastimii nannejuvvo sihke Barentsrádis ja Árktalaš rádis
- ✓ bargat dainna ahte sihkkarastit ruđalaš vuođu nu ahte eamiálbmogat galget beassat oassálastit Árktalaš Universitehtii
- ✓ bargat dainna ahte eambo riikkat ratifiserejit ILO-konvenšuvnna ja ahte dat dahkkojuvvo Norgga lánhan
- ✓ bargat dainna ahte ON eamiálbmogiid Bistevaš Forum ja Erenoamáš raporteavrra sajádat nannejuvvo siskkáldasat ON:s ja maid olggosguvlui
- ✓ bargat dainna ahte šiehtadallamat eamiálbmotjulggaštusain gárvvistuvvojit, ja ahte julggaštus mearriduvvo ON:s ja mañjel čuovvoluvvo ráhkadettiin ON-konvenšuvnna eamiálbmogiid vuoigatvuođaid birra
- ✓ bargat dainna ahte eamiálbmogiid kultuvra ja servodat galgá váldojuvvot vuhtii ON:a orgánain ja nášuvnnalaš eiseválddiin miehtá máilmmi – erenoamážit go lea sáhka das ahte divodit ja hukset servodagaid mañjel roasuid